

TRENCALÒS, el senyor dels basers*

* **baser**: tallat de roca vertical, cinglera, esbalçader.

Nombroses persones han col·laborat i col·laboren amb el PACT. A totes cal donar-los el més sincer agrairament: **Gaél Aleix, Sònia Abad, Nicola Archer, Josep Argelich, Esther Bartumeu, Jordi Bas, Wiebke Berger, Encarnació Carmona, Anna Claveria, Jackie Crozier, Brian Dore, Marie Jo Dubourg, Lurdes Garet, Jordi Guix, David Guixé, Mauro Hernández, Toni López, Raimon Mariné, Lluís Miquel Martín, Victor Martínez, Ann Matschke, Neus Meca, Salvador Medina, Barbara Melville, Patrick Morlaes, Marc Mosso, Consol Naudí, Jordi Nicolau, Jordi Pasques, Fabrice Pech, Maurice Pilkington, David Potrony, Joan Reguant, Landry Riba, Sergi Riba, David Rios, Klaus Robin, Dave Savage, Josep Maria Sánchez, Sebastià Semene, Jordi Solà, Jordi Tena.**

També cal agrair la implicació dels següents organismes i institucions: **Associació per a la Defensa de la Natura, Departament de Patrimoni Natural del Govern, antics i actuals membres de la Comissió Mixta de Supervisió del PACT, membres del Comitè Assessor del PACT, Cos de Banders, Escorxador Nacional d'Andorra, Fundació para la Conservación del Quebrantahuesos, Parc natural de Sorteny, Parc natural comunal de les valls del Comapedrosa, estació d'esquí de la Rabassa, estació d'esquí de Soldeu-el Tarter, estació d'esquí de Pal-Arinsal i estació d'esquí d'Ordino Arcalis.**

Guió i textos: **Jordi Dalmau i Ausàs, coordinador del PACT** · Fotografies: **els autors** · Disseny: **A-Tracció-A**

Pla d'Actuacions per a la Conservació del Trencalòs

Apartat de correus espanyols 2148
Andorra la Vella - Principat d'Andorra
Tel.: 00 376 345064
www.adn-andorra.org/pact
pact@andorra.ad

Govern d'Andorra

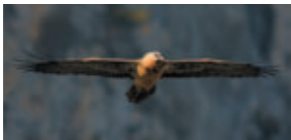

Associació per a la Defensa de la Natura

Un ocell molt especial

El trencalòs té una envergadura alar que ateny els 2,5 metres, i de vegades més i tot.
Foto: Jordi Bas.

El trencalòs es banya en aigües ferruginoses per “pintar-se” i així marca el territori i manté la jerarquia davant dels altres trencalossos.

La seva dieta es compon en un 90 % d'ossos. Se'ls menja sencers, però els més grans els llança contra les roques perquè es trenquin.

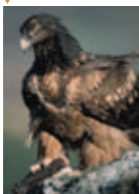
El trencalòs inverteix molt de temps a la reproducció. El seu cicle reproductiu comença al novembre i el pollet s'esquera cap al mes de juny.

El trencalòs (*Gypaetus barbatus*) no és un ocell qualsevol. És, primer de tot, un dels més grans d'Europa, amb una envergadura alar de prop de 2,8 m, 1 m d'alçada i entre 4,5 i 7 kg de pes. Té la cua llarga, negra i en forma de falca. El color taronja típic del cap, el pit, la panxa i les potes no és “natural”, sinó que el trencalòs es banya en aigües ferruginoses per “pintar-se” aquestes parts, que són blanques. Amb aquest comportament marca el territori i manté la jerarquia davant dels altres trencalossos. Els exemplars immadurs no presenten aquests colors tan vius, sinó que són foscos, els més joves gairebé negres del tot. Curiosament, adults i joves i mascles i femelles tenen una mena de barba sota el bec. És, doncs, un gran ocell “barbut” que es “maquilla”.

A banda de les seves característiques morfològiques, el trencalòs és també un rapinyaire molt especialitzat pel que fa a l'alimentació. La seva dieta es compon en un 90 % d'ossos, potes, tendons i lligaments d'animals. Per això, igual que els altres ocells necròfags pirinencs, és totalment inofensiu. Últim esglau de la cadena alimentària, el trencalòs té un paper imprescindible: l'eliminació total de les restes d'animals morts a la muntanya. Pot empassar-se directament els ossos petits o mitjans, però els més grans els llança contra les roques perquè es trenquin en trossos que es pugui empassar.

El trencalòs inverteix molt de temps a la reproducció. El seu cicle reproductiu comença al novembre. La parella construeix un niu en un forat o un replà d'un baser, on la femella pondrà 1 o 2 ous a final de desembre o començament de gener. La incubació, realitzada tant pel mascle com per la femella, dura 2 mesos. Com en moltes altres espècies de rapinyaires, només un poll sobreviu en cas de posta doble. El pollet s'està 4 mesos al niu. S'esquera cap al mes de juny. Fins al mes d'octubre els pares el van alimentant, però poc després marxa del lloc de naixement. Comença aleshores una vida erràtica d'aquí cap allà. Arribat a l'edat adulta, vers el 6è any, el trencalòs busca una parella amb la qual es queda tota la vida i estableixen un territori.

Els individus joves són molt foscos, amb el cap ben negre.
Foto: Jordi Bas.

Els individus adults són de color taronjós pels banyes ferruginoses que prenen.
Foto: Jordi Bas.

Es reproduïx a l'hivern perquè l'esquerament del pollet coincideix amb l'època que hi ha més menjar a la muntanya, és a dir a l'estiu, en forma de carrossos de bestiar domèstic i salvatge.
Foto: Jordi Dalmau.

Una espècie amenaçada

Mapa de la distribució mundial del trencalòs, a partir del Handbook of the Birds of the World.

- El trencalòs té una distribució mundial que comprèn tres continents, si bé està circumscrit sempre a llocs muntanyosos.
- Les raons que van portar el trencalòs al caire de l'extinció foren la caça, l'emmetzinament, l'espoliació dels nius i l'alteració del seu hàbitat.
- Als anys vuitanta, als Pirineus n'hi havia només 51 parelles. Vint anys després, la població pirinenca compta amb 121 parelles reproductores.

El trencalòs té una distribució mundial que comprèn tres continents, si bé està circumscrit sempre a llocs muntanyosos. La subespècie *barbatus* es distribueix des del nord-oest d'Àfrica i el sud-oest d'Europa, fins a Mongòlia i el centre i el nord-est de la Xina, passant per Turquia, Egipte, l'Orient Mitjà, l'Iran i l'Afganistan. La subespècie *meridionalis* es troba a Aràbia i a l'est i el sud d'Àfrica. Durant els segles XIX i XX, les poblacions de trencalòs del nord i el sud del continent africà i de l'oest d'Àsia van minvar greument. Als anys noranta del segle XX, les poblacions més nombroses eren les de l'est d'Àfrica, l'Àsia central i l'Himàlaia. A Europa, durant molt de temps fou una espècie perseguida, fins al punt que desaparegué de nombroses serralades. Les raons que la van portar al caire de l'extinció foren la caça, l'emmetzinament, l'espoliació dels nius i l'alteració del seu hàbitat. Actualment està considerat un dels rapinyaires més amenaçats d'extinció i per això està protegit a tots els països on n'hi ha, i figura als annexos de màxima protecció de convenis internacionals. La població europea es limita a dos nuclis reduïts a Creta i Còrsega, un tercer nucli als Alps, i un quart nucli, el més important, als Pirineus, on l'espècie es recupera d'una situació ben galdosa: als anys vuitanta n'hi havia només 51 parelles. Vint anys més tard, però, la població pirinenca compta amb 121 parelles reproductores. Així doncs, és l'única població prou sòlida per possibilitar projectes de reintroducció a altres llocs del continent (Alps i serres del sud de la Península Ibèrica, per exemple). Amb tot, encara hi ha factors que dificulten la recuperació òptima del trencalòs a les nostres muntanyes. Els accidents amb filats elèctrics i, sobretot, l'emmetzinament provoquen cada any baixes en una població encara fràgil i vulnerable.

La col·lisió amb filats elèctrics és una de les principals causes de mortalitat de l'espècie, ja sigui pel cop amb els cables, ja sigui per electrocució. A Catalunya, fins a l'any 2002 s'havien trobat 8 trencalòsos morts per aquesta causa. Al Principat d'Andorra no es té coneixement de cap col·lisió amb línies elèctriques, però es dubta que l'accident d'un mascle l'any 1996 ho pogués ser. Foto: Jordi Dalmau.

El sistema digestiu del trencalòs es basa en un coll elàstic per empassar-se ossos de mida considerable, i en un estómac amb uns sucs gàstrics molt potents. Foto: Salvador Medina.

Trencalòs mort, possiblement per causes humanes. Les marques de colors serveixen per identificar-los individualment a distància. Foto: FCQ (Fundación para la Conservación del Quebrantahuesos).

Un pla per salvar el trencalòs

- El 1999 l'ADN i el Departament de Medi Ambient del Govern d'Andorra crearen el Pla d'Actuacions per a la Conservació del Trencalòs (PACT).
- El PACT consta d'una Comissió Mixta de Supervisió, un coordinador i un Comitè Assessor integrat per experts de Catalunya, França i Espanya.
- L'estratègia de conservació del trencalòs al Principat d'Andorra preveu cinc àmbits d'actuació: millora legal, seguiment poblacional, alimentació suplementària, difusió social i col·laboració internacional.

▲ Les primeres observacions enregistrades de trencalòs al Principat d'Andorra daten de 1979.
Foto: Jordi Dalmau.

El seguiment organitzat del trencalòs al Principat d'Andorra començà l'any 1979, de la mà d'ornitòlegs entusiastes que més endavant serien membres actius de l'Associació per a la Defensa de la Natura (ADN). Les observacions de l'espècie, però, eren esporàdiques. Finalment, i atesa la importància de la població pirinenca, el 1999 l'ADN i el Departament de Medi Ambient del Govern d'Andorra crearen el Pla d'Actuacions per a la Conservació del Trencalòs (PACT) per tal que Andorra també participés, tant com fos possible, a les accions comunitàries en favor de l'espècie.

El PACT té una estructura de funcionament simple i eficient. Consta d'una Comissió Mixta de Supervisió (CMS) formada pels més alts representants del Ministeri d'Agricultura i Patrimoni Natural del Govern d'Andorra, els màxims representants de l'ADN i el coordinador del PACT, que és escollit de mutu acord entre el Ministeri i l'ADN. La CMS es reuneix periòdicament per preparar actuacions i avaluar-ne els resultats. Per altra banda, el PACT compta amb un Comitè Assessor (CA) integrat per experts de Catalunya, França i Espanya. Aquest CA és consultat a l'hora de prendre algunes decisions sobre la gestió de l'espècie. El PACT compta amb un pressupost anual que prové del Ministeri d'Agricultura i Patrimoni Natural.

L'any 2002 es va aprovar l'Estratègia de conservació del trencalòs al Principat d'Andorra, document que preveu cinc àmbits d'actuació per avançar en la conservació de l'espècie:

- Millora legal.
- Seguiment poblacional.
- Alimentació suplementària.
- Difusió social.
- Col·laboració internacional.

Aquesta estratègia nacional va en la línia de les que es redacten i apliquen als països veïns, i és fonamental per ordenar les actuacions i prioritats del PACT.

▲ La premsa andorrana es fa ressò dels principals esdeveniments que afecten l'espècie.

▲ El PACT pretén, entre altres coses, atansar el trencalòs a la població, sobretot a la canalla, mitjançant exposicions, xerrades i publicacions.
Foto: Jordi Dalmau.

▲ El PACT participa a les reunions interpirinètiques per a la conservació del trencalòs i a congressos i xerrades de caire internacional.

Una espècie propera

▲ Pòster divulgatiu i espectacular dels aspectes més rellevants de la biologia del trencalòs.

- El PACT té molt en compte la difusió del trencalòs entre la població perquè només s'estima allò que es coneix.
- Protegint el trencalòs es protegeixen espècies que comparteixen hàbitat, com per exemple altres rapinyaires que nidifiquen als basers.

Partint de la idea que només s'estima allò que es coneix, a més de les mesures científiques i tècniques per a garantir la conservació de l'espècie, el PACT té molt en compte la difusió del trencalòs entre la població. És per això que ha dut a terme nombroses accions de caire social, com per exemple xerrades a les escoles, una exposició itinerant per als més petits, una exposició fotogràfica per al públic en general, un conte per a la canalla, productes de marxandatge, una pàgina web lligada a la de l'ADN (www.adn-andorra.org/pact), un fullet divulgatiu, un póster espectacular i rodes de premsa per anunciar esdeveniments rellevants.

En l'aspecte de la millora de la legislació andorrana que protegeixi l'espècie, es disposa d'un seguit de mesures molt concretes. En aquest sentit, cal entendre que protegint el trencalòs es protegeixen espècies que comparteixen hàbitat, com per exemple altres rapinyaires que nidifiquen als basers. És a dir, que el trencalòs és una espècie "paraigua" a redós de la qual se'n "aixopluguen" altres.

▲ Pàgina d'inici de la web del PACT: www.adn-andorra.org/pact

Exposició de fotografies de la biologia de l'espècie. Foto: Jordi Daimau.

▲ Portada del conte "L'Anna i el trencalòs", on s'explica la descoberta que fa una nena d'aquest magnífic ocell.

▼ Samarreta del PACT.

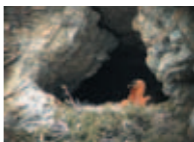
Un bri d'esperança

- Durant els anys vuitanta i noranta del segle XX, diverses parelles de trencalossos intentaren de criar al Principat, però no se'n sortiren.
- El 10 de març de 2004 va nèixer el primer pollet de trencalòs d'Andorra, i el 28 de febrer de 2006 el segon.
- L'alimentació suplementària ha estat cabdal per a l'establiment d'aquesta parella i pel seu èxit reproductiu. Qui sap si amb el temps podrem celebrar la reproducció d'alguna altra.

▲ Per mantenir l'escalfor dels ous, el trencalòs folra el niu amb llana.
Foto: Jordi Bas.

Durant els anys vuitanta i noranta del segle XX, diverses parelles intentaren de criar al Principat. Durant aquest període cap parella no reeixia a criar-hi amb èxit, tot i la presència cada vegada més freqüent de l'espècie. La tardor de 2003 es reprengueren les aportacions de menjar al canyet. A més d'ossos s'hi portà llana per provar si els dos adults que sovint s'hi veien eren parella i l'aprofitaven per fer niu. El resultat fou... positiu! i d'aleshores ençà la principal tasca del PACT és el seguiment d'aquesta parella. A la fi, es constatà la primera nidificació de trencalòs a Andorra. Se suposa que ho havia fet abans d'aquelles observacions pioneres dels anys setanta, però segur que des de llavors no ho havia assolit mai. Finalment, el dia 11 de juliol de 2004, es produí el primer vol del pollet.

▲ El trencalòs nia a replans, grans esquerdes i canyes (coves) dels basers. Aquest és el niu d'Andorra de l'any 2004. Foto: Jordi Dalmau.

Des de la tardor de 2004 fins a la primavera de 2005, la nostra parella va tornar a entrar en zel: estaven sempre junts, transportaven material per fer niu i copulaven. Però no es van reproduir. A final de 2005, però, es van tornar a veure indicis clars de nidificació, i ara sí, la parella va tornar a pondre. No ho féu al mateix lloc de l'any 2004, sinó en un altre baser situat a uns 11 km del primer. La reproducció tornà a ser exitosa i, a la fi, un altre pollet de trencalòs nascut a Andorra volà pel cel pirinenc.

Aquesta és la cronologia de la reproducció de trencalòs al Principat d'Andorra:

	2004	2006
Posta i inici de la incubació	10-15 de gener	7-9 de gener
Eclosió	10 de març	28 de febrer
Envol del poll	11 de juliol	11 de juliol
Última observació del poll a Andorra	30 d'agost	9 d'agost

Sens dubte, el canyet ha estat cabdal per a l'establiment d'aquesta parella al Principat i pel seu èxit reproductiu. Tot fa pensar que el futur per al trencalòs al Principat d'Andorra és afalagador. Tanmateix, no es pot abaixar la guàrdia, i per això el PACT continuarà vetllant per conservar-lo als Pirineus i per difondre'l entre la població. I qui sap si amb el temps podrem celebrar la reproducció d'alguna altra parella. Tant de bò!

Eclosió d'un ou de trencalòs en un centre de cria en captivitat.
Foto: Jordi Bas.

El pollet de la foto del costat, un parell de dies després del seu naixement.
Foto: Jordi Bas.

Mig confós amb el color de la penya, a l'esquerra de la imatge, el poll nascut a Andorra el 2004 passava moltes estones mirant el paisatge abans de fer el seu primer vol. Foto: Jordi Dalmau.

